

Lära och utvecklas tillsammans!

Studiematerial

**Reflektioner om bokstavs-/ljudinlärning
från en alfalärare**

Ritva Lundberg

Kompetensutveckling för sfi-lärare
Lärarhögskolan i Stockholm
Myndigheten för skolutveckling
www.lhs.se/ruc/sfi

2005

Inledning

Runt tio procent av deltagarna inom sfi har mindre än 4 års skolbakgrund. Deltagarna kommer från kulturer där kunskaper och kompetenser för olika behov har funnits inom familjen, släkten eller hos grannar. I Sverige är situationen annorlunda och invandrare/flyktingar som är analfabeter ställs inför stora krav. Förutom att lära sig ett nytt språk ska man samtidigt lära sig att läsa och skriva på det nya språket. Alfabetisering är en process som består av många delar. Utgångspunkten är deltagarnas kunskaper och erfarenheter av text och erövrandet av läs- och skrivkunskaper sker på olika sätt och från olika håll alltifrån att tillsammans skriva texter till att enskilt arbeta med bokstäver och ljud.

Jag har arbetat drygt fem läsår som alfabetiseringslärare. Erfarenheterna har lärt mig mer och mer om vad som ger resultat och vad som inte gör det. Samtidigt lär sig elever på olika sätt, en metod passar en person medan en annan inte alls lär sig på det sättet. Här skriver jag ned några av mina vardagliga erfarenheter. De är inte sanningar eller forskningsresultat, det finns inget vetenskapligt i dem, de är flisor från en lärares arbete i ett klassrum.

Alfaelever är ju inte bara kortutbildade, de är helt ”outbildade” i våra ögon. Vi får dock inte glömma att de kan vara väldigt bildade och intellektuella på områden som inte anses som bildning i den litterata världen. Sfi-elever som kommer till de snabbare kurserna, har alla suttit i skolbänken och har liknande erfarenheter av den allmänna skolkulturen är inte så vansinnigt varierande i olika delar av världen. Erfarenheter som alfa-elever varit med om, skiljer sig åt mycket mer eftersom de aldrig har varit elever. Därmed är också de individuella skillnaderna mellan elever större ju längre ned man kommer i utbildningsnivå. Om man eftersträvar individuell handledning på elevens villkor, är det därför självklart att gruppstorleken inte kan vara särskilt stor. Tio elever är egentligen maxgräns.

Många som kommer till mig, har redan lärt sig ett eller två andraspråk utan att ha kunnat läsa eller skriva en enda bokstav på dessa språk. Inläringen har i stället skett i interaktion med människor som talar det andra språket, i nära socialt samspel där kommunikation är nödvändig. På det sättet skulle de kunna lära sig svenska också. Men i Sverige är det svårt att få kontakt med svenskar. Man pratar inte med folk på stormarknaden; man kan köpa sin mat och sina kläder utan att säga eller höra ett ord.

Om bokstavs-/ljudinläring

Whiteboard och whiteboardpenna

En liten whiteboard (storlek A3) och whiteboardpenna för varje elev. Det är bra att förse whiteboarden med linjer redan från början. Tre linjer på längden är lämpligt. Läraren skriver först en bokstav, extremt tydligt så att det framgår i vilken ordning och från vilket håll linjerna ritas. Sedan tittar man noga hur eleven formar bokstaven. I de flesta fall blir det inte rätt i början. Man får ta elevens hand och leda den rätt i några bokstäver så att man känner när det börjar flyta. Sedan får man observera kontinuerligt så att riktningen och formerna blir så rätta som möjligt.

Modellera

Rulla ut tunna remsor och forma bokstäver av dem. Eleverna får göra likadant. Bokstäverna läggs på linjerna på elev-whiteboarden, så att man förstår hur de ska vara placerade där. Bokstäver i modellera har den stora fördelen jämfört med ritade bokstäver, att man kan rätta till formen på dem, t.ex. göra om runda hörn till vassa och vassa hörn till runda. Det är nämligen vanliga fel som nybörjare gör och nästan omöjligt att förklara med det ytterst begränsade ordförråd som de har. Likadant är det med de små bokstäverna j, g, p och y. Man kan lyfta och sänka dem så att det blir tydligt att de ska nå under linjen.

Papper och spritpennor

Använd gärna kasserade gamla block. På min skola fanns det t.ex. en hög med gamla gulnade smårutade limblock som ingen använde. De passar utmärkt till att öva upp mjukheten i handen. Eleverna skriver bokstäver i stort format med spritpennor på dem. Slösa!

Rutade blädderblock är också bra. Där finns ”ramar” där bokstäverna ska passa in. Låt eleverna fylla en hel sida – o o o o o – även fler sidor om det behövs, tills formen blir naturlig och ”tveklös”.

Bilder

I ett bordsstativ med plastfickor i ram har jag satt in bilderna. Här kan eleverna bläddra fram till olika bokstäver – ett uppslag för varje bokstav. Bilderna är alla i storleken en fjärdedels A4, så de är lätta att ha i högar och sortera på olika sätt. Bredvid bordsstativet finns en pärm med fotofickor, 4 fickor per sida. Där ligger ordlapparna som också är laminerade. Jag kan plocka olika kategorier av bilderna och ordlapparna som eleverna får laborera med på olika sätt. Dessa bilder fungerar som lexikon. Man måste först veta vad ordet betyder innan man kan börja skriva det. Ord med tillhörande bild som börjar med en viss bokstav har man ofta som exempel när man övar just den bokstaven. Det är nödvändigt att ha flera olika bilder på samma ord, för att öka förståelsen. Var hittar man lämpliga bilder?

- För mig är sökmotorn Googles bildsök ett viktigt verktyg. Tydliga fotografier är bäst, eftersom teckningar är svårare att tolka. Jag kopierar bilderna som sökmotorn hittar, bifogar dem i ett layoutprogram, fyra bilder per sida, skriver ut dem med färgskrivare, laminerar och skär i fyra bitar. Bilder på Internet är inte fria för publicering, men för lärarens eget bruk i klassrummet måste det gå bra.
- Tidningar, tidskrifter, broschyrer, foldrar av alla de slag är en bra källa till bildmaterial. Som lärare utvecklar man ett sökande bildsinne som är i funktion var man än befinner sig, på posten, på en resa, i ett väntrum, på apoteket... Gratis broschyrer med underbart bildmaterial finns överallt. Vykort kan också vara mycket användbara också.

För att få eleverna till att berätta något om en bild, är det bäst om bilden föreställer något som är bekant för dem. Bilder på situationer från deras hemländer är det bästa. De lockar till språk, och motiverar till att eleven lär sig nya ord. Man vill berätta och förmedla något som läraren inte vet.

Om bokstavsnamnen och bokstavsljuden

Tidigare lärde jag ut både bokstavsljuden och bokstavsnamnen parallellt. alltså både [ess] och [s] och både [emm] och [m] och lät även eleverna lära sig att rabbla alfabetet utantill. Men jag har successivt ändrat mig och tar numera endast upp ljuden, alltså [b], inte alls [be]. Det senare resulterar nämligen ofta i att eleverna läser be-a-kå-a istället för baka. Naturligtvis finns det individuella skillnader, en del lär sig ändå, trots att de får både bokstavsnamnet och ljudet. Ofta har eleverna fått lära sig namnen på några bokstäver redan innan de börjar i alfabetiseringen.

Stöd på modersmålet

Modersmåls läraren är här en ovärderlig hjälp, även om hon/han bara skulle komma en eller ett par gånger i veckan. Jag arbetar i en relativt stor stad där det finns modersmåls lärare att tillgå. Mina elever kommer från bara tre språkområden för tillfället, i år får jag hjälp i alla språk: kurdiska, persiska/dari och somaliska. Även om det bara är en eller två timmar i veckan, är det mycket värt. Några elever har visat intresse av att lära sig läsa och skriva på sitt modersmål också, men några har sagt nej till det och det har vi respekterat. Då får de bara handledning och hjälp i att förstå det svenska skrivsystemet. Modersmåls läraren kan också fungera som tolk så att jag får tillfälle att resonera om olika saker med eleverna. Att ha modersmåls lärare är ändå billigare än att anlita tolkar. De lär känna eleverna som får förtroende för lärarna, och diskussionerna blir mer personliga.

Jag hoppas att dessa mina funderingar har väckt en del tankar och idéer kring bokstavs inläring.

Ritva Lundberg är lärare på sfi-skolan i Umeå